SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1893

av Denis Begic (S)

Ett nationellt exitprogram för personer som vill lämna prostitution

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att inrätta ett nationellt exitprogram för personer som vill lämna prostitution, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Sverige tog det första steget – nu behöver vi ta nästa

År 1999 blev Sverige det första landet i världen att kriminalisera köp av sexuella tjänster utan att kriminalisera den som säljer dem. Det var ett historiskt steg i arbetet mot prostitution, sexuell exploatering och mäns våld mot kvinnor.

Utgångspunkten var tydlig: samhället skulle rikta sitt straffrättsliga ansvar mot den som köper sexuella handlingar, inte mot den som befinner sig i prostitution.

Den svenska lagstiftningen har därefter inspirerat andra länder. Men ett förbud mot sexköp kan inte ensamt ge människor möjlighet att lämna prostitution.

För den som befinner sig i prostitution kan vägen ut vara förenad med betydande svårigheter. Ekonomisk utsatthet, skulder, bostadslöshet, hot, beroendeförhållanden,

psykisk ohälsa och traumatiska erfarenheter kan göra det svårt att bryta upp och skapa ett nytt liv.

Att lämna prostitution handlar därför inte enbart om att upphöra med en verksamhet. Det kan innebära att behöva bygga upp hela sin tillvaro på nytt.

Samhällets ansvar måste sträcka sig längre än till att kriminalisera efterfrågan. Det måste också finnas verkliga förutsättningar för den som vill lämna prostitution att göra det.

Frankrike visar en möjlig väg framåt

Frankrike införde 2016 en lagstiftning som kombinerar kriminalisering av sexköp med ett särskilt program för personer som vill lämna prostitution, parcours de sortie de la prostitution.

Den franska modellen bygger på ett sammanhållet stöd där sociala, ekonomiska och arbetsmarknadsrelaterade insatser samordnas utifrån individens behov.

Programmet kan bland annat omfatta ekonomiskt stöd, hjälp med boende, socialt stöd, vägar till utbildning och arbete samt möjlighet till tidsbegränsat uppehållstillstånd för vissa personer som annars saknar rätt att stanna i landet.

En viktig del av den franska modellen är att särskilt godkända civilsamhällesorganisationer medverkar i genomförandet och ger individuellt stöd till personer som vill lämna prostitution. Programmet kan pågå i upp till 24 månader.

Det innebär inte att den franska modellen utan vidare kan överföras till svenska förhållanden. Dess resultat, begränsningar och tillämpning behöver studeras närmare. Däremot finns det anledning att särskilt undersöka hur ett sammanhållet och långsiktigt stöd kan utformas i Sverige, där statliga och kommunala insatser kompletteras av civilsamhällets erfarenhet och kompetens.

Sverige behöver gå från ambition till ett fungerande nationellt system

I betänkandet Ut ur utsatthet (SOU 2023:97) föreslås individuellt utformade exitprogram för personer utsatta för prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Utredningen pekar bland annat på behovet av särskilda samordnare, individuella planer, samverkan mellan berörda aktörer och stöd som kan ges under längre tid.

Regeringen har därefter gett berörda myndigheter i uppdrag att förbereda regionalt och nationellt stöd för kommuners och regioners arbete med exitprogram.

Det är viktiga steg, men det är angeläget att arbetet leder fram till ett system som är tillgängligt i hela landet och som ger den enskilde ett sammanhållet stöd i praktiken.

Tillgången till hjälp bör inte vara beroende av vilken kommun en person bor i eller av tillfälliga projektmedel. Det behövs en nationell struktur med tydligt ansvar, långsiktig finansiering och möjligheter till uppföljning.

Ett nationellt exitprogram bör därför utformas med särskilt fokus på följande delar:

- Ekonomisk trygghet: Möjligheten att lämna prostitution får inte omöjliggöras av att den enskilde saknar försörjning. Det bör utredas om ett särskilt tidsbegränsat ekonomiskt omställningsstöd behövs som komplement till befintliga trygghetssystem.
- Tryggt boende och skydd: Den som behöver lämna en exploaterande eller hotfull miljö måste kunna få hjälp med skyddat eller annat lämpligt boende.
- Vård och rehabilitering: Tillgång till traumabehandling, psykologiskt stöd och annan nödvändig hälso- och sjukvård behöver säkerställas.
- Utbildning och arbete: Programmet bör erbjuda individuella vägar till studier, arbetsmarknadsinsatser och egen försörjning.
- Individuell samordning: Den enskilde bör ha en utsedd kontaktperson som samordnar insatser mellan socialtjänst, hälso- och sjukvård, Arbetsförmedlingen och andra berörda aktörer.
- Samverkan med civilsamhället: Organisationer med dokumenterad erfarenhet av arbete mot prostitution och sexuell exploatering bör ges möjlighet att medverka i såväl utformningen som genomförandet av exitprogrammen.
- Långsiktighet och nationell likvärdighet: Stödet måste kunna anpassas efter individuella behov och ges under tillräckligt lång tid för att möjliggöra en varaktig förändring.

Särskild hänsyn behöver tas till personer som är utsatta för människohandel, personer som saknar stadigvarande uppehållstillstånd och personer som riskerar att åter hamna i exploatering.

Stödet bör vara lättillgängligt och bygga på individens behov, delaktighet och rättssäkerhet.

Civilsamhället måste vara en självklar del av ett nationellt exitprogram

I Sverige finns redan organisationer som under lång tid har arbetat med att hjälpa kvinnor och andra personer att lämna prostitution och sexuell exploatering.

Organisationer som Talita och andra specialiserade idéburna verksamheter har byggt upp kunskap om uppsökande arbete, skydd, rehabilitering och långsiktigt stöd.

Deras verksamheter visar att arbetet inte enbart handlar om att hjälpa en person bort från prostitution. Det handlar också om att skapa förutsättningar för ett nytt liv genom trygghet, bearbetning av traumatiska erfarenheter, social gemenskap, utbildning och egen försörjning.

Civilsamhällets organisationer kan dessutom nå människor som av olika skäl inte vågar eller vill vända sig direkt till myndigheter. Den tillit som byggs upp genom långvariga relationer kan vara avgörande för att en person ska våga ta det första steget ut ur prostitution.

Den erfarenhet och kompetens som redan finns måste tas till vara när ett nationellt exitprogram utformas.

Därför bör regeringen särskilt utreda hur civilsamhällets organisationer kan ges en tydlig och långsiktig roll i den nationella modellen. Det bör omfatta möjligheten att genom överenskommelser, idéburna offentliga partnerskap eller andra lämpliga samverkansformer låta kvalificerade organisationer utföra delar av stödet och rehabiliteringen.

Det bör även utredas hur staten kan bidra till en långsiktig och förutsägbar finansiering av sådana insatser. Specialiserade verksamheter ska inte behöva bygga sitt långsiktiga stöd till utsatta människor på osäkra och kortvariga projektbidrag.

Samtidigt ska det offentliga behålla sitt ansvar för att den enskildes rätt till stöd, skydd och vård säkerställs. Civilsamhället ska vara en kvalificerad samarbetspartner, inte en ersättning för socialtjänstens eller hälso- och sjukvårdens ansvar.

En nationell modell bör därför bygga på att kommuner, regioner, statliga myndigheter och specialiserade civilsamhällesorganisationer arbetar tillsammans, med tydlig ansvarsfördelning, gemensamma kvalitetskrav och respekt för den enskildes integritet och självbestämmande.

En nationell reform med tydligt ansvar

Ett fungerande exitprogram kräver att ansvarsfördelningen mellan staten, kommunerna, regionerna och de medverkande civilsamhällesorganisationerna är tydlig.

Kommunerna har en central roll genom socialtjänsten, men staten behöver säkerställa att omfattande stödinsatser inte blir beroende av enskilda kommuners ekonomiska förutsättningar.

Det bör därför utredas hur staten kan ta ett tydligare finansieringsansvar för särskilt kostnadskrävande och långvariga insatser, inklusive sådana som genomförs av specialiserade idéburna organisationer. Även möjligheten till särskilt ekonomiskt omställningsstöd för den enskilde bör analyseras.

Utredningen bör ta till vara den kunskap som finns hos civilsamhällets organisationer, yrkesverksamma inom socialtjänst och hälso- och sjukvård samt personer med egen erfarenhet av prostitution och sexuell exploatering.

En nationell modell behöver dessutom innehålla krav på uppföljning och utvärdering, inte enbart av hur många som erbjuds stöd utan också av i vilken utsträckning insatserna bidrar till trygghet, förbättrad hälsa, egen försörjning och varaktiga möjligheter att lämna prostitution.

Nästa steg i den svenska modellen

Den svenska sexköpslagstiftningen innebar ett principiellt skifte. Ansvaret skulle riktas mot efterfrågan och inte mot den som befinner sig i prostitution. Nästa steg bör vara att säkerställa att den principen också återspeglas i samhällets stöd till de utsatta.

Den som vill lämna prostitution ska inte behöva välja mellan fortsatt exploatering och ekonomisk utsatthet, bostadslöshet eller avsaknad av försörjning.

Sverige har redan tagit viktiga steg genom lagstiftning, utredningar och myndighetsuppdrag. Vi har dessutom ett civilsamhälle som under lång tid har utvecklat kunskap och metoder för att hjälpa människor att lämna prostitution.

Regeringen bör därför, med utgångspunkt i befintliga svenska utredningar och pågående myndighetsarbete samt med beaktande av erfarenheterna från Frankrike, utreda de kompletterande rättsliga, ekonomiska och organisatoriska åtgärder som behövs för att införa ett nationellt exitprogram där civilsamhällets organisationer ges en tydlig roll.

Sverige var först med att kriminalisera sexköp. Nu behöver vi säkerställa att den som vill lämna prostitution också får en verklig möjlighet att göra det.

Denis Begic (S)